

Eessõna

Foreword

Käesolev raamat annab ülevaate pärast 1992. aasta rahareformi käibele lastud Eesti pangatähtede turvamärkidest. Peale turvamärkide kirjelduse ja piltide sisaldab raamat infot ka selle kohta, mis aastal ja millises rahatrükikojas mingi seeria pangatähed valmistati, keda on pangatähtedel kujutatud ja millised on kujunduse põhielemendid ning kujundusse aastatega lisandunud muudatused.

Raamatus kirjeldatud Eesti kroonid on trükitud aastatel 1991–2007. Esimesed pangatähed emiteeriti 20. juunil 1992 ja viimased lasti käibele 19. juunil 2009.

Ettevalmistustega Eesti krooni kasutuselevõtuks alustati juba 1989. aastal, mil Eestis kestis veel nõukogude okupatsioon. 8. detsembril 1989 kuulutas Eesti NSV Ministrite Nõukogu välja avaliku konkursi rahakavandite saamiseks. Tähtaeg oli 15. jaanuar 1990 ja esitada tuli kolm kavandit 1-, 5-, 10-, 25- ja 100-kroonise nimiväärtusega paberraha hulgast. Pangatähtedel kujutatavaid isikuid võis iga osaleja eesti kirjanduse-, ühiskonnaelu- ja sporditegelaste hulgast vabalt valida. Kohustuslikud elemendid olid: väljaandja nimetus Eesti Pank, kaks seerianumbrit, tekst „Eesti Panga pangatähtede järeletegemine on seadusega karistatav“, aastaarv 1990 ning panga presidendi ja direktori allkirjad. Värvid ja tagakülje kujunduse motiivid võis kunstnik ise valida.

This publication gives an overview of the security features of the Estonian kroon banknotes issued after the 1992 monetary reform. In addition to the description and images of the security features, the publication includes information regarding when and in which printing house a particular series was printed, who is being depicted on the banknotes, what are the main design components and what has changed in the design over the years.

The Estonian kroon banknotes included in this publication have been printed between 1991 and 2007. The first banknotes were issued on 20 June 1992 and the most recent ones on 19 June 2009.

Preparations for the introduction of the kroon had already begun in 1989 when Estonia was still under Soviet rule. A design competition for the kroon banknotes was launched on 8 December 1989 by the Council of Ministers of the Estonian SSR. The deadline was 15 January 1990 and at least three designs were to be submitted out of the five proposed denominations (the 1-, 5-, 10-, 25- and 100-kroon banknotes). The persons who were to be depicted on the banknotes had to be Estonian writers, sportsmen or public figures. The obligatory elements were the following: the name of the issuer (Eesti

Eessõna

Foreword

Konkursile saabus üle 30 kavandi, osalesid nii elukutselised kui ka amatöörkunstnikud, üllõpilased ja õpilased. Žüriisse kuulusid Siim Kallas, Heido Vitsut, Jüri Hain, Enn Põldroos, Kaisa Puustak, Oskar Raunam ja Eesti Panga president Rein Otsason. Kokkuvõtte tehti 24. jaanuaril 1990. Esimese auhinna sai Tallinna Kunstiülikooli õppejõud Vladimir Taiger, kes esitas 10-, 25- ja 100-kroonise pangatähe kavandi. Teine auhind anti kunstnik Ago Tuugale. Kolmanda auhinna sai kunstnik Rihet-Urmas Ploomipuu 1- ja 2-kroonise pangatähe kujunduse eest. Võidukavandeid tuli muuta ja viimistleda, enne kui nad trükki pääsesid. 1- ja 2-krooniste pangatähtede trükkimiseks kasutati Rihet-Urmas Ploomipuu kavandeid ja ülejäänud, s.o. 5-, 10-, 25- ja 100-kroonised pangatähed trükiti Vladimir Taigeri kavandite järgi. 1- ja 2-krooniste pangatähtede kavandeid püüti suuremate nimiväärtustega pangatähtede kavanditega sarnasemaks muuta, kuid teatud erinevus jäi alles. Rihet-Urmas Ploomipuu ise valmis pangatähti ei näinud, sest ta suri 1990. aasta novembris.

500-krooniste pangatähtede valmistamine otsustati alles 1990. aasta märtsis. Vladimir Taiger kasutas selle kujunduses ära varem 25-kroonisele pangatähele kavandatud Carl Robert Jakobsoni portree. Ka 5-kroonise pangatähe kavand valmis veidi hiljem. Arutelu, kas

Pank), two serial numbers, a text stating that counterfeiting the banknotes of Eesti Pank is punishable by law, the year 1990 and the signatures of the Governor and Director of the bank. The colours of the banknotes and the motifs of the back side design could be chosen freely by the artist.

More than 30 designs were submitted to the competition. The members of the selection board were Siim Kallas, Heido Vitsut, Jüri Hain, Enn Põldroos, Kaisa Puustak, Oskar Raunam and Rein Otsason, Governor of Eesti Pank. The results of the competition were announced on 24 January 1990. The first prize was given to Vladimir Taiger, a professor at Tallinn Art University, for the designs of the 10-, 25- and 100-kroon banknotes. The second prize was given to artist Ago Tuuga, and artist Rihet-Urmas Ploomipuu got a third place for his designs of the 1- and 2-kroon banknotes. As the works of two different artists were selected, the designs of the 1- and 2-kroon banknotes varied from those of the larger denominations.

The decision to issue 500-kroon banknotes was made as late as March 1990. For this denomination Vladimir Taiger used the portrait of Carl Robert Jakobson, who was at first meant for the 25-kroon banknote. The design of the 5-kroon banknote was made a little bit later as well.

Eessõna

Foreword

paigutada pangatähele Georg Lurichi või Paul Kerese portree, lõppes Paul Kerese kasuks.

1994. aastal pöördus Eesti Pank taas kunstnik Vladimir Taigeri poole, sest leiti, et 25- ja 100-kroonise nimiväärtusega pangatähe vahele on vaja 50-kroonise nimiväärtusega pangatähte. Kunstnik valis selle esiküljele helilooja Rudolf Tobiase portree.

Pangatähtede tagakülgedele paigutatud motiivid on valitud selliselt, et nad oleksid esiküljel kujutatud isikuga seotud. Näiteks 1-kroonise esiküljel on kunstnik Kristjan Raua portree ja tagaküljel vaade Toompea linnusele, kuna kunstniku ateljee asus Toompeal Neitsitornis. 2-kroonise pangatähe esiküljel on Eestis sündinud baltisakslasest loodusteadlase Karl Ernst von Baeri portree ja tagaküljel Tartu Ülikooli peahoone, sest Baer oli ülikooliga tihedalt seotud. 5-kroonise esiküljel on Paul Kerese portree ja tagaküljel vaade maletaja sünnilinnale Narvale. 10-kroonise pangatähe esiküljel on Jakob Hurda portree ja tagaküljel Tamme-Lauri tamm Hurda kodukihelkonna naabrusest.

Esimeste pangatähtede trükkimine ei möödunud viperusteta. Trükkimisvõimaluste uurimiseks korraldati avalik konkurss, millel tegi parima pakkumise

In 1994, it was decided to issue a 50-kroon banknote to fill the gap between the 25- and 100-kroon denominations. The new banknote was again designed by Vladimir Taiger and it displays the portrait of Rudolf Tobias, a composer.

The motifs used on the back sides of the banknotes were selected in such a way that they would be related to the persons depicted on the front sides. For example, the front side of the 1-kroon banknote features the portrait of Kristjan Raud, an artist, while the back side shows a view of Toompea Castle as the artist's studio was in Toompea, in the Maiden Tower (Neitsitorn). On the 2-kroon banknote we can see the portrait of Karl Ernst von Baer, an Estonian-born Baltic-German naturalist. The back side of the banknote depicts the University of Tartu because von Baer had close relations with the institution. The front side of the 5-kroon banknote displays the portrait of Paul Keres and the back side shows the city of Narva, where the chess-player was born. The front side of the 10-kroon banknote bears the portrait of Jakob Hurt while the back side depicts the Tamme-Lauri oak tree, which grows in the same region where Hurt came from.

The printing of the first banknotes did not go smoothly. An open competition was held to find a suitable printing house. The best offer was made by the

United States Banknote Company raha-trükkikoda. Peagi selgus, et kõige odavam pakkuja ei suuda kinni pidada tähtaegadest ega tagada kõrget trükk kvaliteeti. 1- ja 2-kroonised pangatähed trükiti siiski Ameerika Ühendriikides. Pangatähed pidid valmima 1991. aasta lõpuks ja tellimuse kohaselt kandma aastaarvu 1991. Ameeriklased alustasid aga tellimuse täitmist alles 1992. aastal ja muutsid aastaarvu Eesti Pangaga kooskõlastamata. Nii on 1- ja 2-kroonistel aastaarv 1992.

Tellimuse esitamise ajal oli Eesti Panga president Rein Otsason, 1992. aastal aga juba Siim Kallas. 1-kroonisel pangatähel on president Rein Otsasoni ja nõukogu liikme Raimund Hagelbergi allkiri, esimestel 2-kroonistel aga president Rein Otsasoni ja nõukogu liikme Siim Kallase allkiri. Kuna enamik pangatähti oli sel moel juba trükitud, jäeti allkirjad muutmata. Sellega jäädvustati taasloodud Eesti Panga esimese presidendini Rein Otsasoni nimi Eesti pangatähtedele.

Ülejäänud esimesed pangatähed trükiti probleemideta Suurbritannia firma Thomas De La Rue and Company Ltd trükikojas ja neil on Eesti Panga presidendini Siim Kallase ja nõukogu liikme Raimund Hagelbergi allkirjad.

United States Banknote Company. Soon, it was discovered that the printing house that had proposed the lowest price could not meet deadlines or guarantee the quality expected. Nevertheless, the 1- and 2-kroon banknotes were printed in the United States. According to the order, the banknotes were to be ready by the end of 1991 and bear the year 1991 on them. However, the American company started to fill the order in 1992 and changed the year without consulting with Eesti Pank. As a result, the 1- and 2-kroon banknotes display the year 1992.

At the time the order was made, the Governor of Eesti Pank was Rein Otsason; however, in 1992 he was replaced by Siim Kallas. The signatures on the 1-kroon banknote are those of Rein Otsason, Governor of Eesti Pank, and Raimund Hagelberg, Member of the Board. The first 2-kroon banknotes bear the signatures of Rein Otsason, Governor of Eesti Pank, and Siim Kallas, Member of the Board. In this way the name of the first Governor of the re-established Eesti Pank was honoured on the banknotes of the Estonian kroon.

There were no problems with printing the rest of the banknotes. This was done by the British printing house Thomas De La Rue and Company Ltd. The denominations printed there were with the sig-

Eessõna

Foreword

Eessõna Turvaelemendid

Foreword

Pangatähtede valmistamisel on oluline nende kunstiline kujundus ja turvalisus. Pangatähtede turvalisus saavutatakse sel teel, et nende trükkimiseks kasutatakse haruldasi materjale, kõige uuemat tehnoloogiat ning mitmesugustes erinevates kombinatsioonides turvamärke. Iga väiksemgi joonkujutis pangatähtel iseloomustab ainult selle konkreetse seeria eksemplari ning on pangatähte turvamärgiks.

Tänapäeval on pangatähtede valmistamisel põhinõudeks selliste turvamärkide kasutamine, mis on igapäevale palja silmaga nähtavad. Nähtavad turvamärgid peavad olema sellised, mida valerahategijad ei saa järele teha, aga samal ajal peab nende järgi olema võimalik kiiresti ja eriseadmeid kasutamata tuvastada pangatähte ehtsust. Igapäevane praktika näitab, et turvamärke püütakse küll jäljendada, kuid koopia valmistamine, mis oleks kõikide turvamärkide osas identne ehtsa pangatähega, on äärmiselt kallis ja aeganõudev protsess, mille ettevõtmine ei tasu end majanduslikult ära. Lisaks on võimatu kätte saada pangatähtede valmistamisel kasutatavaid erimaterjale ja vahendeid.

Turvamärgid jaotatakse kolme gruppi:

- Palja silmaga nähtavad turvamärgid, nagu vesimärk, turvaniit, hologram-

natures of Siim Kallas, Governor of Eesti Pank, and Raimund Hagelberg, Member of the Board.

Security features

The art design and security features of banknotes are important aspects in banknote production. Banknote security is achieved via using rare materials, the most modern technology and multiple combinations of security features. Every single line pattern on the banknote is characteristic only to that given series and is a security element in itself.

Today, the primary requirement in banknote preparation is the use of security features which can be detected visually. If such security features are to be used, it must be ensured that they cannot be counterfeited. At the same time, they should be simple enough so that the authenticity of the banknotes can be quickly verified and without the need for specific technical devices. Everyday experience shows that there are attempts to counterfeit security features. However, making a copy with all the security features identical to those on the genuine banknote is an extremely expensive and time-consuming process that in the end proves to be uneconomical. Furthermore, it is virtually impossible to get hold of the special materials and tools used in production.

Eessõna

Foreword

mid ja muutuva värvitooniga turvamärgid ning reljeefsed kujutised, mida on tunda sõrmega kompimisel. Neid saab kontrollida iga tavakodanik tehnilisi vahendeid kasutamata.

- Turvamärgid, mille nähtavakstegeamiseks on vaja abivahendeid, nagu ultravioletvalgustid, luubid, mikroskoobid ja mitmesugused detektorid. Need turvamärgid on mõeldud eeskätt rahakäitlejatele – inimestele, kes sageli puutuvad kokku pangatähtedega.
- Turvamärgid, mis on ette nähtud spetsialistidele. Neid saab kindlaks teha eriseadmete abil. Määratakse nii paberi kui ka trükkvärvi füüsikalisi parameetreid, magnetilisi ja elektrilisi omadusi. Tavaliselt on need masinloetavad turvamärgid.

Kogu maailmas töötatakse selle nimel, et kasutusele võtta üha enam niisuguseid turvamärke, mis on palja silmaga nähtavad, aga mida ei ole võimalik järele teha nende unikaalsuse ja kõrge turvalisusastme tõttu.

In general, security features can be divided into three groups:

- Security features visible to the naked eye. For example, these include watermarks, security threads, holograms, colour-shifting elements and tactile elements which can be recognised by touch. These security features are verifiable by all users without any technical devices.
- Security features which require easily accessible technical devices for verification such as UV light sources, magnifying glasses, microscopes and various kinds of detectors. These security features are meant particularly for cash-handlers.
- Security features which are meant for specialists. These are verifiable only with special technical devices. In this category, the physical parameters as well as the electrical and magnetic properties of the paper and printing ink are measured. Usually, these are machine-readable security features.

Across the world, work is ongoing with the aim of applying an increasing number of visually verifiable security features which at the same time would be extremely difficult to copy due to their uniqueness and high level of security.